کوشتنی دەق لەپێناو لەدانی نووسەردا … حەمە مەنتك

ئەمە دووەم جارە لەبارەی نووسینە بەناو ڕەخنەییەکانی گۆڤاری شیعر دەنووسم، ئەم گۆڤارە یەکێکە لە گۆڤارە هەرە باشەکان، بەڵام بەداخەوە ئەو نووسینانەی بەناوی ڕەخنەی شیعرەوە لە بارەی شاعیرانی کوردەوە (نەك دەقی شیعرەکانیان!) دەنووسرێت، سەنگی ئەم گۆڤارە دەهێنێتە خوارەوە. دەمەوێ بڵێم دوای سێ ژمارە لەم گۆڤارە پارادۆکسێک لەنێوان مانیفێستەکەی و شێوازی نووسین لەبارەی شیعری کوردییەوە هەیە. تەنانەت لەنێوان ئەو توێژینەوە وەرگێڕدراوانەی لەوێدا بڵاودەکرێنەوە لەگەڵ شێوازی نووسینی نووسەرە کوردەکان ئاسمان و ڕێسمان جوایەزیان هەیە.

بە بڕوای من ئەم پارادکسی ئیشکردنە بۆ دوو هۆکار دەگەڕێتەوە، یەکیان دیسان جەختی لەسەر دەکەمەوە نەبوونی مێتۆدێکی دیاریکراوە بۆ نووسینی ڕەخنەیی (مێتۆدی زانستی بۆ ڕەخنە دەنا شێوازی ئەوانیش جۆرێک لە مێتۆدە، بەڵام ناچێتە خانەی مێتۆدە ڕەخنەییەکانەوە)، دووەم ئەم برادەرانە هێندەی مەبەستیان بڵێن ئەو شاعیرانەی لە کن خوێنەری کورد جێی باسن (جا بە هۆی دەقی باشەوە بێت، یان هۆکاری دیکە) ئەوان ڕەخنەی لێ دەگرن، بە واتایەکی دیکە دەیانەوێ بڵێن ئەها لەم گۆڤارەدا ڕەخنەی شاعیران دەکەین. من لەمەدا حەقیان پێدەدەم، بەڵێ هێندەی ئەوانە مەبەستیانە لەبارەی شاعیرەکانەوە قسە بکەن، هێندە مەبەستیان نییە لەبارەی دەقی شیعری شاعیرەکان قسە بکەن. ئەمەیش لە سەردەمی فۆرمالیستەکانەوە باوی نەماوە.

لەلایەکی دیکەوە منیش دەمەوێ مۆدێلێکی دیکەی ڕەخنە، کە ڕەخنەی ڕەخنەیە بهێنمە ناو کاری توێژینەوەی کوردییەوە. ڕەنگە پێشتر بە شێوازی دیکە ئەمە کرابێت. بۆ نموونە کاتێك نووسەرێک لەبارەی شیعری شاعیرێکەوە، یان نووسینی نووسەرێکەوە نووسینێکی نووسیبێت، ئەو شاعیرە، یان نووسەرە هاتووە وەرامی داوەتەوە و قسەی لەبارەی نووسینەکەی کابرا کردووە. ئەمە ناچێتە خانەی کاری ڕەخنەی ڕەخنە، چونکە هێندەی ئامانج لەدانی کەسەکە بووە، هێندە قسەکردن نەبووە لەبارەی نووسینەکە. واتا بە شێوەیەکی زانستیانە نەبووە.

من دەمەوێ بە شێوەیەکی دیکە کار بکەم، ئەویش بەراوردی نووسینە ڕەخنەییەکە و دەقەکان بکەم، ئەویش بە ئامانجی دەرخستنی بنەماکانی

زمان و ڕەخنە و کەرەسەکانی ڕاڤەکردن، بەڵام بەبێ ئەوەی کارێکم بە کەسی ڕەخنەگرە و شاعیرەوە هەبێت، من لەناو نووسینە ڕەخنەییە و دەقەکەدا کار دەکەم، چونکە ئەمە جەنگ و سەنگەرگرتن نییە لە یەکدی، هەندەی سەرلەنوێ ڕێکخستنەوەی ڕەخنەی ئەدەبییە. هاوکات هەڵوەشانەوەی نووسینی ڕەخنەییە بۆ ئەوەی هەموو ئەو کاریگەرییە لاوەکیانەی وەکوو ئایدیۆلۆجیا و باوەڕی کۆمەڵایەتی و سیاسیانەی ڕەخنەگر وەکوو پێوەرێک بۆ هەڵسەنگاندنی دەق پەنای وەبەر بردوون دەربخات.

لەلایەکی دیکە دەبێتە هۆکارێك بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی هووشیاریی خوێنەر، ئەویش لەپێناو ئەوەی خوێنەر یەکڕاست نەکەوێتە بەر کاریگەری بۆچوونەکانی ڕەخنەگر، بەڵکوو ئەو بۆچوونانە هەڵسەنگێنێ و لێکدانەوەیان بۆ بکات. بەمەیش پەیوەندییەکی تازە لەنێوان خوێنەر و دەق و ئەو نووسینە ڕەخنەییەی لەبارەی دەقەکەوە نووسراوە، دروست دەکات. لێرەدا لەبارەی هەرسێ نووسینی: (شیعر و یاخیبوونی ساختە)ی “ئارام سدیق”، (سەردەمی نەهامەتی و پاشەکشەی شیعر لای بەڵێژ ئاکرەیی)ی “پشتیوان عەلی” و (شاعیری پۆزەتیف)ی “زانیار محەمەد” بدوێم و ڕەخنەی خۆم لە نووسینەکانیان بنووسم، بە ئامانجی سەرخستنی مێتۆدی ڕەخنەی ڕەخنە.

یەکێک لە بنەماکانی ڕەخنەی ئەدەبی (بە هەموو ژانرەکانییەوە) نابێت نووسینەکە بۆچوونی ڕەها و گردەبڕی تێدا بێت، چونکە ئەمە لە بڕیار دەچێت، لە ڕەخنەی ئەدەبیشدا بڕیاردان جێی نابێتەوە. ڕەخنە شوێنێك نییە بۆ دادگەیی دەقی شاعیران و نووسەران، بەڵکوو شوێنێکە بۆ ڕاڤەکردن و کردنەوەی کۆدەکانی دەق. ڕەخنەی گردەبڕ ((جۆرە ڕەخنەیەکە پێشتر بڕیاری لەسەردراوە.))١ ئەم شێوازە لە ڕەخنەیە، کێشە بۆ نووسەرەکەی دروست دەکات، چونکە تووشی پارادۆکسی لەگەڵ نووسینەکانی پێشتر و بۆچوونەکانی پێشتری دەکات.

بۆ نموونە لە نووسینەکەی “ئارام سدیق”دا بۆچوونی لەبارەی زۆربەی شیعری کوردی وەهایە: ((ئەزموونی بەشی هەرە زۆری شاعیرانی کورد ئەوەمان پێدەڵێت، کە شیعر وێنەگرتنی دونیا و دیاردەکانە و لاواندنەوەی کارەساتەکانە. ئەگەر هەوڵی کەم و تاقانە و هەندێجار شەرمنانە هەبێت بۆ یاخیبوون و تێپەڕاندنی دۆخی باو، ئەوا هەوڵی شەرمنانە و ناکاریگەر و نابەردەوامن و لە خاڵێکدا دەگەنە کۆتایی و پەشیمانبوونەوە.))٢ هاوکات دەڵێت: ((یەکێك لە کێشەکانی شیعری کوردی بە درێژایی مێژووەکەی تەقدیسکردن و ستایشکردنی بووە، کە ئەمەش بووەتە هۆی ئەوەی قەبارەی ڕاستیقینەی بە نادیاری

بمێنێتەوە. بە درێژایی ئەم مێژووە خوێندنەوەی ڕەخنەیی ئەزموونەکانی شیعری کوردی نەکراوە لە ئەحمەدی خانی و نالییەوە تا دەگاتە شیعری دوای ڕاپەڕین، هیچ ئەزموونێکی شیعری، ڕووبەڕووی پرسیاری فیکری نەکراوەتەوە و تەنانەت لە سیاقی خۆشیدا نەخوێندراوەتەوە.))٣ ئەم بڕیارە گردەبڕەی نووسەر، پارادۆکسە لەگەڵ کۆی نووسینەکانی خۆی لەبارەی شیعری کوردییەوە.

من تەنێ لە سایتی دەنگەکان نێزیك بە بیست نووسینی “ئارام سدیق”م لەبارەی شیعر و ئەزموونی شاعیرانی کورد سەیرکردن، لە کۆی ئەو نووسینانەشدا پەسنی شیعر و شاعیریەتی هەموویانی داوە.٤ ئەم پارادۆکسەی نووسەر لە بۆچوون دەربڕین بۆ کێشەی نەبوونی مێتۆد و کۆنکرێتنەبوونی نووسین دەگەڕێتەوە. هاوکات بەڵگەی ئەوەیە تەنێ بۆ ئەوەی بڵێن ڕەخنەمان هەیە لەبارەی ئەزموونی شیعری فڵانەوە، واتە نووسینەکان بە مەبەستی توێژینەوە و ڕەخنەی شیعری نەنووسراون، بەڵکوو پێشتر بڕیاریان لەبارەوە دراوە.

کەواتە “ئارام سدیق” لەنێوان دوو بەدارش ماوەتەوە، لەلایەك لە ساڵانی پێشتر پەسنی شیعر و شاعیرانی کورد دەدات و لەلایەکی دیکەوە ڕەخنەی ئەوەی لە شیعری شاعیرانی کورد هەیە، کە یاخی نەبوونە، ئەگەر تاقە دەنگێکیش هەبوو بێت ئەوا کاریگەری نەبووە و لە شوێنێکدا کۆتایی هاتووە. کەواتە نووسەر کۆی نووسین و ڕایەکانی پێشتری ڕەتکردۆتەوە و ل□ییان پەشێمان بۆتەوە. ئەگەر گلەش لە ڕەخنەگران و نووسەران دەکات، کە تەقدیس و ستایشی شیعر و شاعیرانی کوردیان کردوو□، ئەوا خۆی یەکێکە لە کاریگەرترین ئەو کارەکتەرانەی، کە بەرهەمهێنەری ئەم تەقدیسکردن و ستایشکردنەیە، کەم کەس هێندەی “ئارام سدیق” پەسنی شیعر و شاعیرانی پێش ڕاپەڕین و دوای ڕاپەڕینی داوە. کۆی نووسینەکانی لەم بارەوە باشترین گەواهین.

ئاخر نووسینەکانی بەشێکن لە بەرهەمهێنانی ئەم تەقدیسکردنە، کەم شیعر و شاعیری دوای ڕاپەڕین هەیە، نووسینەکانی ئەم نووسەرە ستایشی شیعر و شاعیریەتیان نەکرد بێت، لەو ژمارەی سەرەوە باسم کرد، هەموویان بە دەنگی نوێ و تەنانەت هێندێکیان بە داهێنەر و هێندێکی دیکەیان بە خۆجوداکەرەوە وەکوو دەنگێکی نوێ هەژمار دەکات. کەواتە منی خوێنەر مافی خۆمە گومان بکەم، جا گومان لە نووسینەکانی پێشتری بێت، یان ئەم نووسین و بۆچوونەی ئێستای، چونکە ئەم بۆچوونەی کۆی بۆچوون و نووسینەکانی پێشتری خۆی ڕەت دەکاتەوە. ئەمەیە ڕەخنەی پێشتر بڕیار لەسەر دراو، نەك ڕەخنەیەك

پاڵپشت بە مەعریفە و بیرکردنەوەی قووڵە.

“پشتیوان عەلی” لە نووسینەکەیدا (سەردەمی نەهامەتی و پاشەکشەی شیعر لای بەڕێز ئاکرەیی)دا نیوەی نووسینەکەی کورتکردنەوەی ئەزموونی شاعیرە لە یەك دێڕ (پەنا دەبەینە بەر بیرەوەی)، دیسان دەیڵێمەوە لە ڕەخنەی ئەدەبییدا نابێت کەی ڕەخنەکەت لە یەك دێڕدا کورت بکەیتەوە، ئاخر ئەدی کەی تێکستەکە؟ دەق بە زمان دەنووسرێت، ناکرێت زمانیش لە سیاقی بەکارهێنانی دەقەکەدا دابڕێت.

ئەم نووسەرە هەمان قسەکانی “زانیار محەمەد” لە وتاری (گوللە ساختەکان بۆ جوانکردنی کەیلەیەتی) لەبارەی چەمکی بیرەوەری لە شیعردا پاتە دەکاتەوە، کە بقەیە نابێ شاعیر بە یادەوەری بگەڕێتەوە، بەڵکوو دەبێ باسی داهاتوو بکات. دەنووسێت: ((بەڵام شاعیران بۆ دەبێت بگەڕێنەوە بۆ دواوە، خۆ ئەوان خولقێنەرن؟ شاعیر داوامان لێ دەکات بگەڕێینەوە بۆ یادەوەریمان، ئایا ڕابردوو ئەگەرێکی تری تیایە تاقینەکرابێتەوە؟ دەبێت تاقیکرابێتەوە، دەنا چۆن دەبێتە یادەوەری، لە کاتێکدا ئێمە لەگەڵ چرکەساتەکەدا نەژیابین.)) ٥ نووسەر گلەیی ئەوە دەکات، یادەوەری لە سەردەمی نەهامەتیدا کۆمەکمان ناکات، نابێت بۆ یادەوەری بگەڕێینەوە، چونکە تاقیکراوەتەوە. کەچی پێشتر “پشتیوان عەلی” بۆ نووسینی شیعرێک بۆ ڕابردوو گەڕاوەتەوە، ئەویش لە شیعری (کراسی خوێناوی، ئەوان من و براکانم بوو)، لەم شیعرەدا سوود لە ژیان و سەردەمی میسرییە کۆنەکان بۆ داڕشتنی تەمەی شیعرەکەی وەردەگرێت.

پێش ئەو شاعیرێکی دیکەی کورد کاری لەبارەی داڕشتنی تەمەی شیعر بە سوود وەرگرتن لە مێژوو و ڕابردوو کردوە، ئەویش “شاڵاو حەبیبە”یە لە پەڕتۆی (میسرناسیی نوێ، کتێبی سەرلەبەری کەیلەکان)ە، کە بەشێکی زۆری لە ژمارە (٣٥٨)ی پاشکۆی (ڕەخنەی چاودێر) لە ڕێکەوتی (٢٢/٤/٢٠١٣)دا بڵاوکردۆتەوە. ئایا گەڕانەوەی “پشتیوان عەلی” لەم شیعرەی سەرەوەیدا، کە ئاماژم بۆ کرد، گەڕانەوە نییە بۆ شیعری شاعیرێکی دیکە؟ بە واتایەکی دیکە گەڕانەوە نییە بۆ شیعر، تاکوو لاپەڕەی پێ ڕەش بکاتەوە؟ لەوێش گەڕێ، ئایا میسرییە کۆنەکان ڕابردوو نین؟ بە واتایەکی دیکە ئەوان یادەوەری نین؟ کەواتە نابێت بە هیچ شتێکی بەر لە خۆمان بگەڕێینەوە.

هاوکات دەڵێت دەبێت شاعیر سەردەمی نەهامەتی تێپەڕێنێ، چونکە بوونمان لە مەترسیدایە، بەڵام “پشتیوان عەلی” لە شیعرێکی خۆیدا، لە سەردەمی نەهامەتیدا خۆی تەسلیم بە مردن دەکات، نایەوێت ئەو

سەردەمە تێپەڕێنێ، كە مەترسييە بۆ سەر بوونى. لە كتێبى شيعرى (بەيانييەك بيرم دەچێتەوە ژيان هەيە)، دەڵێت:

وەك گەڵا دەردێكم نييە
وەك عەرعەر نابمە باڵا
وەك شەپۆل ناتوانم بژيم
ئەوە منم وەك تەرزەم
لەگەڵ خۆرى دەستلێدان و بەركەوتنا
هەر فرياى بوون بە ئاونگ و ژماردنى مردنەكانى خۆم دەكەم

ئەگەر بە هەمان ئەو مێتۆدە سادەيەى ئەو بۆ ڕەخنەگرتن لە "بەڕۆژ ئاكرەيى" (نەك دەقە شيعرەكانى) بپ□يقم، "پشتيوان عەلى" نەيتوانيوە سەردەمى نەهامەتى تێپەڕێنێ، بەڵكوو خۆى تەسليم بە سەردەمەكە كردوە، ئەوەتا ناتوانێ باڵاى وەكوو عەرعەر لێ بكات، ناتوانێ ببێ بە شەپۆل، بەڵكوو چۆن تەرزە ل□ بەر هەتاو دەبێتە ئاونگ و دەمرێت، ئەويش ئاوا دەمرێت. ئەى نووسەرى چى بەم ئەزموونەى خۆى دەڵێت؟ خۆ هەموو بۆچوونەكانى ناو نووسينەكەى بەسەر دەقە شيعرييەكەى خۆيدا پراكتيك دەبێت.

سەيرە تاكوو ئێستايش ئەو بۆچوونە باوى هەبێت، كە لە ڕوانگەى شاعيرەوە، يان ژينگەى شاعيرەوە لە دەقى شيعرى بنۆڕيت. بەبێ ئەوەى گرينگى بە فۆرم و وێنەى شيعرى و شيعرييەت و فەزاى دەق بدرێت. ئەمانە شيعر بە وتار، يان نووسينێكى سياسى تێدەگەن؟! ڕاستە وتار و نووسينى سياسى دەبێ لە ڕوانگەى كەسەكەوە سەيرى بكرێت و ڕاڤە بكرێت. ئەوەى لەم نووسينانەدا كارى ل□ بارەوە كراوە، شێوازى لێكدانەوە(تەفسير) نەك توێژينەوە بۆ دەقى شيعرى. بەمەيش تووشى فڕێدانى هێندێك قسە دەبن، كە لە دەرەوەى سياقى دەقەكەوە قسە دەكەن. ئەم لە دەرەوەى دەق قسەكردنە هێنانى چەمك و وشە و ڕستەيە لە دەرەوە و سەپاندنى بەسەر فەزا و دەلالەتى دەقەكە.

دەمەوى بڵێم، ئەم نووسينانە لە ڕێى خەڵكانى ديكەوە بيردەكەنەوە، لەڕێى خەڵكانى ديكەوە قسە دەكەن، لە ڕێى قسەى خەڵكى ديكەوە خۆيان نمايش دەكەن، نووسينگەلى ب□ش□ن، بۆ؟ چۆن؟ توێژينەوەى ورد و زانستى، توێژينەوەى خاوەن مێتۆد، خاوەن بۆچوون و تيۆرياى خۆيەتى، واتە خۆى دەپ□يق□ و كۆدەكان دەكاتەوە، خۆى لايەنى تەكنيك و هونەرى دەق دەدۆزێتەوە، پاشان بۆ پتەوكردنى بۆچوونەكەى، بۆ زياتر سەلماندنى بۆچوونەكەى ڕستەيەك، يان چەند ڕستەيەك لە كتێبێك، يان بۆچوونى تيۆرزانێك و نووسەرێك دەهێنێتەوە.

لە نووسینەکەی “ئارام سدیق”دا ئەگەر بەچوونەکانی “کامۆ” لەبارەی چەمکی یاخیبوونەوە دەربهێنین، تەنێ هەندێک ڕستەی سادە و پاتەی پێشتری لێ دەمێنێتەوە. ئەوەی لەسەرەوە ئاماژەمان پێدا، کە نووسینەکە باسی شیعری کوردی بە گردەبڕی دەکات، سەلماندمان چۆنە.
هاوکات دەنووسێت: ((ئەگەر بە پێی ئەم ڕوانینانە سەیری زۆرێک لە تێکستی شاعیرانی کورد بکەین، دەبینین، کە نە یاخیبوونی ڕاستەقینەن و نە شاعیرێکی ئەفرێنەر، بەڵکو زۆر جار بوونەتە پارێزەر و کۆیلەی سیستەم و بەرهەمهێنان و پەرەپێدانی جۆرێک لە موقەدەس، کە شێعر ناکۆکە لەگەڵ بوونی هەر موقەدەسێکدا.)) ٦ پاتەی دەکەمەوە، نووسەر لەو بیست نووسینەی لە سایتی دەنگەکان من بینیم هەموو شاعیرەکان بە دەنگی جوایەز و تەنانەت هەندێکیان بە داهێنەری گەورە لە قەڵەم دەدات.

دواتر ئەوەی زۆربەی شاعیرانی کورد پارێزەر و کۆیلەی سیستەمن، ئەم قسانە هی “زانیار محەمەد”ە لە نووسینی (گوڵە ساختەکان بۆ جوانکردنی کۆیلەیەتی) لە ژمارە یەکی گۆڤاری شیعردا. پاشان لە نووسینەکەدا ئاماژە بەوە دەکات، ئەو ستایشنامانەی بە ئەزموونی “کەژاڵ ئەحمەد” نووسراون، لەبەر مێینیەتی شاعیر بووە، ئەمەیش قسەکی سواو و پاتەبووەوەیە، پێش ئەم نووسینە لە زۆر نووسینی دیکە نووسراوە و تەنانەت ئەم قسەیە بەرانبەر کۆی ژنەشاعیرەکانی دیکەیش گوتراون، کە بەشێکی زۆری ڕاستی تێدایە. دواتر نووسینەکە کۆمەڵێ پێناسەی “کامۆ” لەبارەی چەمکی یاخیبوونەوە دەهێنێتەوە و لەبەر ڕۆشنایی ئەو پێناسانە باسی یاخیبوون دەکات.

بەڵام بەبێ ئەوەی پێناسەیەکی دیار و تۆکمەی نووسەر بۆ یاخیبوون بخوێنینەوە. هەموومان دەزانین یاخیبوون ڕەتکردنەوەی ئەو شتانەیە دەستوپێی تاك دەبەستنەوە، ئەمە پێناسەیەکی زۆر گشتیی یاخیبوونە. دواتر ئایا تەنێ “کامۆ” باسی یاخیبوونی کردوە؟ ئایا پێناسەکانی “کامۆ” پێناسەی تەواو و کامڵن بۆ ئەم چەمکە؟ نووسەر لە نووسینەکانی پێشتری لەبارەی شیعری شاعیران زۆر جەختی لە لایەنی شیعرییەت و هونەری دەق دەکردەوە، کەچی لێرەدا تەنی بە ئەوەی نیشانی بدات ئەو ڕەخنە لە ئەزموونێك دەگرێت تەنێ لێکدانەوەی بۆ شیعرەکان کردوە.

پێشتریش لە نووسینێکی دیکەی ڕەخنەییەمدا لەبارەی نووسینەکی “زانیار محەمەد” ئاماژەم بە سادەیی ڕاڤەکردن داوە. لەم نووسینانەدا هەمان شت پاتەبێتەوە. لە وتاری (سەردەمی نەهامەتی…)دا جودا لەوەی سەبری وتاری (هەڵدەرین و تێڕوانینێکی

فەلسەفیانە)ی “د.محەمەد کەمال”ی بەسەرەوەیە، تەنێ واتای فەرهەنگی (قاموس) وشە و ڕستە شیعرییەکانی لێکداوەتەوە.
ئەمە بەڵگەیە لەسەر لێکدانەوەیی نەك ڕاڤەکردنی شیعرەکان. ئەگەر تەماشای لێکۆڵینەوەکەی “د.محەمەد کەمال” و “بەیان سەلمان” بکەین، ڕوون دەبێتەوە، ڕەخنە و توێژینەوە قسە فڕێدان نییە، بارکردنی وشە نییە، بەڵکوو کەشفکردنی واتای دووەمی وشەکانە، هەڵکۆڵینی شیعرە، دەبینین ئەوان لەناو شیعرەکانەوە واتا و مەدلوول دەردەهێنن.
کاتێك “د.محەمەد” بەر وشەی (ئاگر) لە شیعرەکانی “هەڵەدرین” دەکەوێت، نایەت بنووسێت، ئەوە واتای ئاگرە، بەڵکوو مەدلوولی ئاگر لە ئەفسانەی یۆنانی دەدۆزێتەوە. “بەیان سەلمان” لە توێژینەوەکەی لەبارەی شیعرەکانی “ڕامبۆ” تەنێ خۆی بە لێکدانەوەی واتای وشە و ڕستەکان خەریك ناکات، بەڵکوو لایەنی فۆرمی شیعرەکانیش، کە شیعرەکان لە فۆرمی (سێینە و چوارینە)دان، هاوکات نایەت لە کەی شیعرەکە یەك ڕستە، یان وشەیەك دەربهێنێ و کەی واتا و مەدلوولی شیعرەکەی لەسەر هەڵچنێ. کەچی لە نووسینەکەی “پشتیوان عەلی”دا لە کوێ پێویستی بە سەلماندنی قسەکانی بووبێت، هاتووە نموونەیەکی بۆ هێناوەتەوە و تەنانەت بە ئاشکرا بۆچوونی خۆی بەسەر نموونەکەدا دەسەپێنێت.

بۆ نموونە کاتێك دەیەوێ باسی ئەوە بکات شاعیر چ ئینتیمایەکی سیاسی هەبووە و هەیە، یەك دێڕی شیعری دەهێنێتەوە (پەنا دەبەینە بەر بیرەوەری) ئەم دێڕە دەکاتە بەهانەیەك بۆ ئەوەی لە ئینتیمای سیاسی و کەسێتی شاعیر بدات. ئاخر لە هیچ لێکۆڵینەوەیەکی ڕەخنەییدا نەبووە کەی مەدلوول و واتای ئەودیوی وشەکانی شیعرێک، یان ئەزموونی شاعیرێک لەسەر یەك دێڕ هەڵچنێ. ئاخر ئەگەر مەبەست لێدانی شاعیر نەبێت، هەر تەماشای توێژینەوەکەی “ئالان بادیۆ” بە ناوی (جانەوەر) لەبارەی شیعری ئەم سەدەیەی ماندلشتامەوە، کە “وەلید عومەر” بە کوردی کردووە و لە هەمان ژمارەی گۆڤارەکەدایە، ڕەخنەگر نەهاتووە بۆچوونەکانی بێنێت و لەناو شیعرەکەدا دێڕێك، یان چەند دێڕێك دەربهێنێت و بۆچوونەکانی بەسەر دەقەکەدا بسەپێنێت، بەڵام هاتووە لە کەی دەق، لەناو وشە و ڕستە و دەلالەتەکانی دەقەکە واتاکانی دەدۆزێتەوە.

لە نووسینی (شاعیری پۆزەتیف)دا “زانیار محەمەد” ئەویش کەمێک چەمک دەهێنێت، بۆ دوای گونجاندنی لەناو شیعرەکانی “ڕامیار مەحموود”دا دەدات. من دژی هیچ ڕەخنەیەك لەبارەی دەقەوە نیم، تەنانەت ئەگەر توندترین زمانیش دەکار بخرێت، بەڵام دەبێت هەموو

قسەیەک لە جێی خۆی بێت، بۆ بەڵگەوە قسە بکرێت.

بۆ نموونە کەمێک چەمکی وەکوو: فاشیزم، ماسۆشیست، ئۆپۆرتۆنیست...تاد لە نووسینەکە دەربهێنین، هیچ قسەیەکی نوێ، یان بۆچوونێکی هەڵقوڵاو لەناو نووسینەکە نابینینەوە. لە نووسینی ڕەخنەییدا ناکرێ چەمك لە دەرەوە قەرز بکەیت و بەسەر دەقیدا بسەپێنیت، بەڵکوو دەبێت لەناو دەقەکە واتای دووەم بدۆزیتەوە. ئەم نووسینە، نووسینەکە نووسەر لە ڕێی بیرکردنەوەی کەسانی دیکەوە خوێندنەوەی بۆ دەقەکان کردووە، ئەویش بۆ ئامانجی لەدانی شاعیر. لە نووسینەکەدا هاتووە: ((لێرەوە کارمان تەنیا خوێندنەوەی تێکستەکان نییە و ئەفسانەی خوێنەری بێلایەن لە کارمان تێکدەشکێنین، بەڵکوو ئەرکمان ڕەخنە و ڕاڤەیە.......... میشێل فۆکۆ دەڵێت: نووسین وەك پێویستییەك، کردەیەک بۆ داڕماندن.))٧ مێتۆدە نوێیەکانی ڕەخنە جەخت لەسەر بەشدارییەکی کارای خوێنەر لە بەرهەمهێنانی واتای دەق دەکەنەوە، ئەوە مێتۆدە کۆنەکانی وەکوو: مێتۆدی کۆمەڵایەتی و دەروونشیکاری بوون خوێنەریان پەراوێز دەخست. منیش لەگەڵ ئەوەدام ڕەخنە کردەیەك بێت بۆ داڕماندن، بەڵام هەڵوەشاندنەوە و داڕماندنی بینا و توخم و پێکهاتەی دەق، نەك ئامانج لەدانی نووسەر و شاعیر، چونکە ڕەخنە سەنگەر لە نووسەر و شاعیر ناگرێت، بەڵکوو سەنگەر لە دەق دەگرێت.

لە کۆی ئەو نووسینەدا نووسەر باسی هەر چەمکێك، هەر شتێك بکات دەیبەستێتەوە بە شاعیر، شاعیر دەهێنێتەوە ناو باس. ئاخر نووسەر تەنێ چەمک و تیۆری (مەرگی نووسەر)ی "ڕۆلان بارت" بزانێت، دەزانێ ئەوە خوێنەر و ڕەخنەگرن خاوەن دەقن، ئەوە ئەوانن واتای دیکە بە دەق دەبەخشن. ئەم نووسینانە ناچنە خانەی ڕاڤەکردنەوە، بەڵکوو لێکدانەوەی وشە و ڕستەکانی ناو شیعرن، هەوڵەکە بۆ لەدانی شاعیر.

بەڵێ دەبێت تا ئاستی خاپوورکردن دەق خاپوور بکرێت، ڕەخنە بکرێت، ئەویش بە ئامانجی دۆزینەوەی لایەنە لاواز و ناهونەرییەکانی، بە ئامانجی دۆزینەوەی واتای دووەمی دەلالەتەکان. ڕەخنەی ڕەخنەش دێت ئەم ڕەخنانە هەڵدەوەشێنێتەوە، بەراوردی نێوان دەق و ڕەخنەکە دەکات، بۆ ئەوەی دیوێکی دیکەی ڕەخنەکە بە خوێنەر ئاشکرا بکات.

سەرچاوە و پەراوێز:

١. کارلونی و فیللو، النقد الادبی، ترجمة: کیتی سالم، مراجعة: جورج سالم، منشورات عویدات، بیروت، الطبعة الثانیة، ١٩٨٤، ص.٢٥

٢. ئارام سدیق، شیعر و یاخیبوونی ساختە لە ئەزموونی شیعریی کەژاڵ ئەحمەددا، گۆڤاری شیعر، ژمارە ٣، ٢٠١٧، ل.٦١
٣. سەرچاوەی پێشوو، ل.٦٢
٤. ئەمە ناونیشانی هەندێك لە نووسینەکانییەتی: ئێستا لەنێو مێژوودا (لەبارەی شیعری شاڵاو حەبیبە)، سیانەی لەکترازاو لەبارەی شیعری (من و خەم)ی حەمەکاکەرەش، ڕوو لە مرۆڤ یان لە خودا لەبارەی شیعری (یاقوتی ڕزاو)ی عەلی پێنجوێنی، شیعر و دۆخی بە لەبووکبوون لەبارەی شیعری لەبووکەك لە ژوورەوە بیر دەکاتەوەی داستان بەرزان، جێگۆڕکێی دال و مەدلوول لەبارەی دیوانی لەبەر با لەبەر باران عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا، نامەبوونی خود لەبەردەم بووندا لەبارەی شیعری ساردە بۆ من ئەم دنیا تازەیەی داستان بەرزان، درۆ و مۆدێرنە لە شیعری حەقیقەتی شاراوەی گۆران ڕەسوول و چەندین نووسینی دیکە.
٥. پشتیوان عەلی، سەردەمی نەهامەتی و پاشەکشەی شیعر لای بەڕێز ئاکرەیی، گۆڤاری شیعر، ژمارە ٣، ٢٠١٧، ل.١٦٠
٦. ئارام سدیق، شیعر و یاخیبوونی ساختە لە ئەزموونی شیعریی کەژاڵ ئەحمەددا، ل.٦١
٧. زانیار محەمەد، شاعیر پۆزەتیف، گۆڤاری شیعر، ژمارە ٣، ٢٠١٧، ل٢٢٨.